

GÁL ANDOR*

A jogos védelmi helyzet létrejötte

I. Bevezetés

A jogos védelem szabályozásában [Btk. 22. § (1) bek.] a támadás-fogalom egyik legfőbb szabályozási célja a védekezési jog időbeli kereteinek meghatározása. Garanciális jelentőségű funkció ez, amely kifejezésre juttatja, hogy az elhárítási jog parttalanul nem gyakorolható. E jog korlátok közé szorításának szükségessége a büntetőjog jogtárgyvédelmi funkciójával hozható összefüggésbe. Ameddig a jogtalanság által érintett jogi tárgyak veszélyben vannak, addig az egyéni elhárítás jogát az államnak biztosítania kell, amikor azonban ez a veszélyhelyzet megszűnik, a büntetőjog nem mondhat le a támadó jogi érdekeinek védelméről sem. Ugyanezen logika mentén nem lehet a jogtalansággal szemben fellépni mindaddig, amíg az tényleges jogtárgy-veszélyeztetésben nem nyilvánul meg. A jogos védelem tényállásában e követelmény – a Csemegi-kódex óta nagyrészt¹ változatlan formában – a támadás jogi tárgy ellen *intézett*, valamint azt *közvetlenül fenyegető* jellegében jut kifejeződésre.

Jelen tanulmány kizárólag az elhárítási jog létrejöttével, vagyis a jogos védelmi szituáció kialakulásával kapcsolatos kérdések megvilágítására fókuszál. Az elemzés – igazodva az ünnepeelt munkásságához és a szegedi büntetőjogi műhely hagyományaihoz – elsősorban dogmatikai szemléletű, figyelemmel van azonban a releváns hazai joggyakorlatra is.

II. A védekezési jog megnyílása intézett támadással

Nem tartozik a jogos védelem vitatott kérdései közé az, hogy a ténylegesen bekövetkezett jogtárgysértés visszaverésére nézve a védekezési jog gyakorlásának lehetősége megnyílik. Ezt az esetet hivatott kifejezni a Btk.-ban az „*intézett*” támadás fogalma. A

* adjunktus, Szegedi Tudományegyetem

¹ A kérdés jogtörténeti fejlődését áttekintve, a hatályos szabályozással összevetésben elmondható, hogy a Csemegi-kódex a jogi tárgyak ellen *intézett*, vagy azokat *fenyegető* jogtalan és *közvetlen* megtámadásról szólt (vö. 79. §), míg a Btk. nem használta az „*intézett*” támadás kitélt, helyette jogtalan támadásról vagy jogtalan és *közvetlen* támadásra utaló *fenyegetés*ről tett említést [vö. 15. § (1) bek.]. Dogmatikai nézőpontból helyeselhető az a jogalkotói döntés, amely a „*közvetlenség*” ismérvét kizárólag a *fenyegető* támadáshoz kapcsolja. Az „*intézett*” vagy „*bekövetkezett*” jogtárgy-sérelem ugyanis szükségképpen a támadás *közvetlen* megvalósulását feltételezi.

Kúria értelmezésében: „Intézett a támadás akkor, ha az elkövető valamely, a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának megvalósítását megkezdte.”² E felfogás tehát a jogos védelmi szituáció kialakulását kifejezetten a támadás (büntetőjogi, esetleg szabálysértési jogi) tényállásszerűségétől³ teszi függővé. Ez az értelmezés azon 19. században *Feuerbach* által képviselt nézetre emlékeztet, amely a jogos védelem alkalmazhatóságához *laesio inchoata*-t⁴ kívánt meg, és egyúttal kifejezetten tagadta a támadásra vonatkozó fenyegetés jogos védelmi helyzetet kiváltó jellegét.⁵ Utóbbi megállapítás a közvetlenül fenyegető támadás pozitív jogban történő megjelenésével meghaladottá vált, a kiinduló gondolatot azonban a recens joggyakorlat változatlanul alkalmazni látszik.

Álláspontom szerint az intézett támadás olyan már bekövetkezett, vagy a kauzális folyamat közvetlensége folytán biztosan realizálódó, konkrét jogsérelem feltételez, amely folyamatban lévő támadás következményeként áll elő.⁶ *Degré* ezzel egyező véleménye alapján az intézett támadás „[...] kiemeli azt, miszerint a támadás fogalmához tartozó eredmény: az ártó, vagy veszélyeztető behatás, legyen azonnal bekövetkezhető.”⁷ *Kádár-Kálmán* szerzőpáros ehhez hasonló, ugyanakkor részletesebb érveléssel úgy fogalmaz, hogy „megkezdett a támadás akkor, ha a támadó által megindított okfolyamat biztosan a fenyegetett jószág megsértéséhez vezet, hacsak valamely másik okfolyamat (akár védekezés, akár egyéb, pl. egy véletlenül közbejövő természeti esemény) nem iktatódik közbe, amely annak hatását lerontja.”⁸ Mindezek alapján leegyszerűsítően az a következtetés vonható le, hogy az intézett támadással szembeni elhárítást az egyébként már fennálló jogtárgysérelem fokozásának meggátálása teszi ténylegesen szükségessé.

III. A védekezési jog kialakulása közvetlenül fenyegető támadással

Az intézett támadás időrendi előzményének tekinthető a közvetlenül fenyegető támadás, amely voltaképpen a jogos védelmi helyzet törvényi kiterjesztéseként fogható fel.⁹ Szabályozása révén a védekezési jog gyakorlásának kezdőpontja időben előretolódik,¹⁰

² Kúria 4/2013. BJE I/1.

³ A „törvényi tényállás megvalósításának megkezdése” megfogalmazás ugyanis legalább a támadás kísérleti stádiumba juttatását feltételezi. Vö. Btk. 10. § (1) bek.

⁴ E fogalom alatt a sérelem okozására irányuló magatartás megkezdését kell érteni.

⁵ Ismerteti ANGYAL PÁL: *A magyar büntetőjog tankönyve. Harmadik kiadás.* Athenaeum, Budapest, 1920. 401. p.; DEGRÉ LAJOS: *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből.* Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910. 313. p.

⁶ Az intézett támadást folyamatban lévőként értelmezi GELLÉR BALÁZS JÓZSEF: *A magyar büntetőjog tankönyve I. Általános tanok.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 169. p.; BELOVICVS ERVIN: *A büntetendőséget kizáró okok.* HVG-Orac, Budapest, 2009. 88. p.

⁷ DEGRÉ 1910, 319. p.

⁸ KÁDÁR MIKLÓS – KÁLMÁN GYÖRGY: *A büntetőjog általános tanai.* KJK, Budapest, 1966. 325. p.

⁹ BÉKÉS IMRE: *II. Fejezet. A büntethezőség.* In: HALÁSZ SÁNDOR (szerk.): *A büntető törvénykönyv kommentárja.* Első kötet. KJK, Budapest, 1968. 164. p.

¹⁰ Az időbeli síkon történő előrehozatal csak ugyanazon jogtárgy sértésére irányuló támadás esetén értelmezhető. Elképzelhető ugyanis, hogy a jogos védelmi szituációban több jogi tárgy is érintett, amelyek közül az egyik esetében már intézett, míg a másik vonatkozásában még csupán közvetlenül fenyegető

ezáltal pedig a jogos védelem alkalmazhatóságának kérdése a fenyegetés közvetlenségének megfelelő értelmezésével válik eldönthetővé. Álláspontom szerint az ebben való állásfoglalás során alapvetően a támadás egyedi sajátosságai jelentik a legfőbb viszonyítási pontot, így a korábbi joggyakorlat, valamint a jogtudomány által fogódzóként kimunkált absztrakt szintű megállapítások mint értelmezési mércék válhatnak a jogalkalmazás számára hasznosíthatóvá. Az elmondottak alapján a közvetlenül fenyegető helyzetre vonatkozó történeti tények jogi értékelésekor tehát a jogalkalmazó nagy mérlegelési szabadsággal rendelkezik, ami pedig kellőképpen alátámasztja egyes, értelmezési segítséget nyújtó elvi következtetések bemutatásának szükségességét.

1. A jogirodalmi álláspontok

A Csemegi-kódex miniszteri indokolása hangsúlyozta, hogy a jogos védelem mindig kényszerhelyzetet feltételez, amelyet már a támadásban kifejeződő veszély is kiválthat. Ennek a veszélynek azonban *közvetlennnek* vagy *közelinek* kell lennie: „Távolabbi s bekövetkezendő veszélyek megelőzése végett senki sincs jogosítva mást fizikai erővel megtámadni. Ily esetben nem létezik kényszer; mert a közerőnek fölhívása, s a törvény által rendelt hatalmaknak a társadalmi hivatásban kifejtendő tevékenysége által, rendes úton eltávolítható a veszély.”¹¹ Megfigyelhető, hogy az indokolás hivatkozott része a jogos védelem szubszidiárius jellegével magyarázza a védekezési jog behatárolásának szükségességét. Felhívja azonban az indokolás azon jogalkotói törekvésre is a figyelmet, amely az elhárítási jog gyakorlásának kiszélesítésével a jogtárgy-védelem hatékonyabbá tételét célozza. A közvetlenül fenyegető jogtalan támadás kodifikálásán keresztül ugyanis már a Csemegi-kódex is megteremtette annak törvényi lehetőségét, hogy a megtámadott a sérelem tényleges bekövetkezése előtt is védekezhessen. Az indokolás szerint: „De ez [ti. a hivatalos út igénybevételének kötelezettsége] nem érthető akként, hogy a támadás tetteles bekövetkezése előtt a védelem nem lehetne jogos. Ily értelmezése a védelemnek, sok esetben illuzóriussá tenné azt. A támadás tetteles foganatosításának megkezdése által sok esetben már be is volna végezve mindaz, ami az oltalom tárgyát képezhetné”¹² (kiegészítés tőlem: G.A.).

A múlt század eleji jogirodalom az indokolással egyező elvi megállapításokat tett a jogos védelmi helyzet kialakulásáról. Így *Finkey* szerint a támadásnak közvetlennnek kell lennie, azaz „jelenleges veszélyt kell tartalmaznia”, azonban a „jogtalan erőszaknak nem kell tényleg megkezdettnek lennie, vagyis a megtámadott nem köteles bevárni, hogy a támadó az alkalmazni akart erőszakot tényleg megvalósítsa, mert akkor a

támadásról lehet szólni. Ilyen helyzetben az elhárítási jogosultság időbeli kereteinek kijelölésére hivatott rendelkezések tehát egymással átfedésbe is kerülhetnek, de csak akkor, ha a jogtárgy-veszélyeztetés többszörös. Erre példaként hozható a joggyakorlatból az az eset, amelyben a lakásba a sértett megölése végett bejutni szándékozó, ezért az ablakokat késsel és csákánnyal betörő, az ajtókeretet szétroncsoló, a függönyöket letépő támadót a lakásban tartózkodó megtámadott maradandó fogyatékoságot eredményező testi sértéssel fékezte meg. Lásd BJD 2475.

¹¹ LÖW TÖBIÁS (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet.* Pytheas, Budapest, 2003. 516. p.

¹² Uo.

védekezés sok esetben lehetetlenné válnék.”¹³ *Edvi* a támadást akkor tekintette közvetlennek, „ha megvalósítása esetében azonnali jogsértést eredményezne. [...] a dolog természetéből önként következik, s a törvény rendelkezéséből is kitűnik, mely szerint jogos védelemnek a »fenyegető« közvetlen támadással szemben is helye van.”¹⁴ *Angyal Pál* szerint – kiinduló gondolatokkal egyezően – e kérdés a konkrét elkövetési körülményekre figyelemmel dönthető csak el: „Hogy közvetlen-e a támadás és tehát hogy fennfok-e a sérelem azonnali bekövetkezhetősége, az csak a létező körülményekből vont következtetés alapján állapítható meg.”¹⁵ A szerző azonban praktikus megközelítése „csapdájába” esett, e megállapítással lezártak tekintette a kérdést, és a közvetlenséghez kötődően értelmezési fogódzók adására nem is törekedett. Ezzel szemben behatóbb elemzést adott ebben a kérdésben *Degré Lajos*, aki az alábbi következtetéseket vonta le:

- „a jogos védelem időbeli kezdőpontja semmiképp nem függ attól, hogy a támadás valamely bűncselekmény kísérletének tényálladékát betölti-e”,
- „a jogos védelmi helyzet beállta nem függ attól, hogy a támadás, mint fizikai aktus, mint mozgási kihatás megkezdődött-e”,
- „a támadásnak azonnal beállhatónak, továbbá úgy még be nem állott, mint már beállott támadásnál a támadás által fenyegető rossznak azonnal (közvetlenül) beállhatónak kell lennie”,
- „a támadás, úgyszintén a támadás által fenyegető rossz azonnal beállható, ha objective létező jelenségekből a dolgok rendes menete szerint azok azonnali bekövetkezésére lehet következtetni.”¹⁶

Ezekkel a konklúziókkal csak egyetérteni lehet, nem véletlen, hogy azok többsége a későbbi jogirodalomban is követésre talált. Így *Kádár* és *Kálmán* szerint „közvetlenül fenyegető pedig a támadás akkor, ha mi sem áll útjában annak, hogy a támadással fenyegetődő vagy a fenyegetőleg fellépő személy (pl. revolvért elővevő, székét megragadó stb.) közvetlen támadását megkezdhesse. [...] Ilyen fenyegetés abban az esetben forog fenn, ha a fenyegető részéről kilátásba helyezett támadás azonnali megkezdésével lehet számolni.”¹⁷ Ezzel egyezően fogalmaz *Schultheisz*, aki szerint „közvetlenül fenyegető a támadás, ha a fenyegető részéről kilátásba helyezett jogtalan támadás azonnali megkezdésével lehet számolni.” *Schultheisz* tankönyvében arra is kitért, hogy a fenyegetés nemcsak szóban, hanem konkludens cselekményekkel, így a revolver elővételével vagy a bot megragadásával is kifejezésre juttatható.¹⁸ *Békés Imre* megközelítése is egybevág az eddig ismertetett álláspontokkal: „Közvetlenül fenyeget a támadás, ha a támadó a megtámadni szándékolt térbeli helyzetére, közelségére tekintettel viszonylag rövid időn belül a támadás megindításával lehet számolni. A »közvetlenség« a mondottakhoz

¹³ FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve. Második kiadás.* Politzer-féle Könyvkiadó, Budapest, 1905. 196. p.

¹⁴ EDVI ILLÉS KÁROLY: *A magyar büntető törvénykönyv magyarázata. Harmadik kiadás.* Révai, Budapest, 1909. 343. p.

¹⁵ ANGYAL 1920, 402. p.

¹⁶ DEGRÉ 1910, 321–322. pp.

¹⁷ KÁDÁR-KÁLMÁN 1966, 325–326. p.

¹⁸ SCHULTHEISZ EMIL: *A bűncselekmény tana.* Debreceni Tudományegyetem, Debrecen, 1948. 41. p. Hasonlóan Tokaji: „A fenyegetés természetesen kizárólag ráutaló magatartással is történhetik.” TOKAJI GÉZA: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban.* KJK, Budapest, 1984. 250. p.

képest egyszersmind kronológiai és térbeli ismérv.”¹⁹ Székely János pedig a kérdést a jogos védelem szubszidiaritásával hozza összefüggésbe és arra hívja fel a figyelmet, hogy a fenyegető támadás közvetlensége „[...] azt jelenti, hogy a fenyegető veszély »címzettje« /a potenciális sértett vagy vagyontárgya/ a támadási lehetőségnek a hatókörében kell, hogy legyen. [...] Nem közvetlen a támadás veszélye, ha a fenyegetés időpontjában a jogsértés végrehajtásához szükséges eszköz még nem áll az agresszor rendelkezésére vagy még nem alkalmas a támadás elkövetésére. Hiányzik a veszély közvetlensége akkor is, amikor még, a támadás megkezdésének az időpontjáig, akadálytalanul és kockázatmentesen gondoskodni lehet hatósági elhárításról.”²⁰

Az említettekhez képest a hazai büntetőjog-dogmatikában az utóbbi évtizedekben új gondolatként jelent meg a német jogirodalomban már korábban ismertté vált ún. *hatékonysági teória*, annak is a magyar szabályozással harmonizáló, továbbfejlesztett változata. A Schmidhäuser által kidolgozott elmélet novuma, hogy a közvetlenül fenyegető támadás fogalmát a rendelkezésre álló védekezési lehetőségekkel hozza összefüggésbe. Így az eredeti schmidhäuseri gondolat lényege szerint a jogtalan támadást már közvetlenül fenyegetőnek (*unmittelbar bevorstehend*) kell tekinteni, ha az elhárítás később nem, vagy csupán nehezebb körülmények között lenne lehetséges. Leegyszerűsítően fogalmazva: a legkülönbözőbb jogtárgy-veszélyeztetések esetén is közös kiindulópontot jelent az, hogy a jogos védelmi helyzet a leghatékonyabb védekezési lehetőség fennálltakor nyílik meg.²¹ Ezt a felfogást egyes német szerzők kritikával illetik, plauzibilis érvelésük szerint a teória elfogadása esetén olyan magatartások is jogos védelmet generálhatnának, amelyek egyébként a törvényi definíció alá nem is szubszumálhatók.²² Ehhez kapcsolódóan Roxin példaként az előkészületi cselekményeket hozza, amelyek még egyáltalán nem tekinthetők közvetlenül fenyegetőnek, a jogi tárgy védelme azonban értelemszerűen ebben a stádiumban lenne a leghatékonyabb módon elhárítható. A szerző felhívja a figyelmet, hogy ilyen helyzetben a hatósági segítség igénybevétele szükséges, mivel a jogos védelem keretei között történő elhárítás törvényi feltételei nem állnak fenn.²³

Utóbbi kritikai megjegyzések alapján tehát nem véletlen, hogy a hatékonysági elméletet nem eredeti formájában, hanem a hazai törvényi szabályozásra figyelemmel – ugyanakkor a schmidhäuseri alapvetés megtartásával – értékesíti a magyar irodalom. Így Tokaji Géza szerint a közvetlenül fenyegető támadás fogalma a védekezési lehetőségekkel összefüggésben értelmezendő,²⁴ vagyis jogos védelmi helyzet akkor alakul ki, „amikor már a védekezésre irányuló intézkedések mellőzése olyan reális veszélyt hozna

¹⁹ BÉKÉS 1968, 164. p.

²⁰ SZÉKELY JÁNOS: *A jogos védelem*. Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1983. 59. p.

²¹ SCHMIDHÄUSER, EBERHARD: *Strafrecht Allgemeiner Teil. 2. Auflage*. Mohr, Tübingen, 1984. 53. p.

²² Így ROXIN, CLAUDIUS: *Von welchem Zeitpunkt an ist ein Angriff gegenwärtig und löst das Notwehrrecht aus?* In: Jescheck, Hans-Heinrich et. al. (Hrsg.): *Gedächtnisschrift für Zong Uk Tjong*. Seibundo Verlag, Tokio, 1985. 140. p.; JAKOBS, GÜNTHER: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2. Auflage*. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1993. 389. p.; RÖNNAU, THOMAS – HOHN, KRISTIAN: *§ 32 Notwehr*. In: Laufhütte, Heinrich Wilhelm et. al. (Hrsg.): *Leipziger Kommentar. Großkommentar zum Strafgesetzbuch. 12. Auflage Band 2*. De Gruyter, Berlin, 2006. 455. p.

²³ ROXIN 1985, 141. p.

²⁴ Ez jelenti a schmidhäuseri alapgondolat magyar jogirodalomba való átültetését.

létre, amelynek későbbi elhárítása az adott feltételek között objektíve is kétséges.”²⁵ Hasonló értelmezést ad *Karsai Krisztina*: „Közvetlenül fenyegető támadásról akkor beszélünk, ha az elhárító cselekmény akkor és ott történő kifejtésének az elmulasztása a későbbi elhárítás lehetőségét kizárja.”²⁶ E megfogalmazások szerint közvetlenül fenyegető támadás esetén mindenképpen megindul egy olyan okfolyamat, amelynek eredményeként reálisan direkt jogtárgysérelem állhat be, és feltételezhető, hogy az később már nem lenne kivédhető. Ez a megközelítés tehát nem kifejezetten a leghatékonyabb elhárításhoz köti a jogos védelmi szituáció létrejöttét, hanem abból indul ki, hogy a jogi tárgyat fenyegető helyzet megszüntetése – annak közvetlensége folytán – már a tényleges sérelem bekövetkezése előtt válhat szükségessé, mert további várakozás a támadás visszaverésének lehetőségét bizonytalanná, vagy éppen kizárttá tenné. Ennek az interpretációnak a jelentősége abban rejlik, hogy számot vet a rendelkezés szabályozási céljával. Nem kérdéses ugyanis, hogy a közvetlenül fenyegető támadás kodifikálására a jogtárgy-védelem hatékonyabbá tétele érdekében került sor: a jogalkotó ezáltal vette figyelembe azt a nyilvánvaló körülményt, hogy a támadó a támadás zavartalan megkezdése révén helyzeti előnyben van, ami rontja a védekezés sikerességének esélyeit. A közvetlenül fenyegető támadás tehát a védekezési jog – jogtárgyvédelmi szempontból garanciális jelentőségű – szükséges kiegészítése, amellyel a jogalkotó a jogtalanul megtámadott hátrányos helyzetét kívánta (kívánja) kompenzálni.²⁷

2. A judikatúra iránymutatása

A joggyakorlat is érzékeli a közvetlen fenyegetettség elvi síkon való definiálásának nehézségeit. A judikatúrában fellelhető értelmezések áttanulmányozása alapján ugyanis az a következtetés vonható le, hogy a legfőbb bírói fórum ebben a kérdésben nem törekszik szigorú jogegységesítésre, és absztrakt jellegű állásfoglalás helyett csupán formális, az eljáró bíróság mérlegelési jogát kifejezetten nem korlátozó iránymutatást ad: az eset valamennyi releváns körülményének együttes, összegző értelmezésének fontosságára hívja fel a figyelmet.²⁸ A 15. sz. irányelv III/1. pontja szerint: „Az adott ügyben a történések egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítélt meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a *jogos védelmi helyzet* fennállt-e. Nincs helye jogos védelmi helyzet megállapításának a jogtalan támadás befejezése után, ha újabb támadás veszélye közvetlenül nem fenyeget.” Ezt később megerősítette a BH 2003. 50. számon publikált döntés is: „A jogos védelemnek azt a lehetséges egyik feltételét, hogy volt-e közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, csak az ese-

²⁵ TOKAJI 1984, 250. p.; később ugyanígy NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2014. 213. p.

²⁶ KARSAI KRISZTINA: *A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok.* In: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz.* Complex, Budapest, 2013. 88. p.

²⁷ Egyezően SZÉKELY 1983, 52. p.

²⁸ Ez a megállapítás alapvetően a recens judikatúráról mondható el. A múlt évszázad eleji joggyakorlat kapcsán megemlíthető, hogy a Kir. Curia a fenyegetés közvetlenségéhez valóságban már létező külvilági történést követelt meg, amellyel szemben már rögtönös, másképpen el nem kerülhető személyes védekezés kifejtése szükséges. Kir. Curia B. I. 739/1922. (1922. április 20.)

ménysor egészének – mint folyamatnak – az értékelésével lehet megállapítani, mivel az elhárító magatartást közvetlenül megelőző helyzetet csak az előzményekkel összefüggésben fejezi ki a valóságos helyzetet.” Ugyanilyen következtetés olvasható ki egy másik LB-döntés (BH 2002. 212.) indoklásából is: „A jogos védelemmel kapcsolatos előbbi rendelkezések értelmezésénél és alkalmazásánál, valamint a jogos védelem kérdésében való állásfoglalásnál az adott ügy történéseinek egész folyamatát, összességét figyelembe kell venni, és a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítéltető csak meg, hogy az elkövetés időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállott-e.”

Fontos elvi következtetésként jelölhető meg ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) gyakorlatában az a megállapítás, amely szerint a közvetlen fenyegetettséget a körülmények *objektív* vizsgálata alapján kell megítélni, vagyis a védekező erre vonatkozó szubjektív szempontjai figyelmen kívül maradnak.²⁹ A bíróság indoklása szerint: „Az általános fenyegetettségi érzés, a jogtalan támadás bekövetkezhetőségének távoli veszélye éppen ezért a Btk. 29. §-ának (1) bekezdésében körvonalazott jogos védelmi helyzetet nem alapozza meg. A támadásnak, illetőleg a támadás közvetlen veszélyének minde mellett objektíve kell fennállnia, következésképpen aki csupán úgy véli, hogy pillanatokon belül támadás fog ellene irányulni, nincs jogos védelmi helyzetben, ha ez a feltételezése valójában téves. E vélt - jogos védelmi - helyzetre ez okból nem is a Btk. 29. §-ában, hanem a Btk. 27. §-ának (2) és (3) bekezdésében foglalt, a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedésre vonatkozó szabályok alkalmazandók.”³⁰

Végezetül megjegyezhető, hogy a Kúria jogegységi határozatában foglalt elvi iránymutatás a fentiekhez képest már semmi újdonsággal nem szolgál: „Közvetlenül fenyegető a támadás akkor, ha a támadás megkezdésétől azonnal vagy igen rövid időn belül reálisan tartani lehet.”³¹

3. Következtetések

A jogirodalom és joggyakorlat széleskörű bemutatása alapján az alábbi összegző konklúziók vonhatók le.

a) A közvetlenül fenyegető helyzet fennálltának megítélése során a támadás konkrét büntetőjogi (közelebbről: stádiumtani) minősítésének nincs jelentősége.

b) A közvetlenség meglétében való állásfoglalás során a viszonyítási pontot a támadás konkrét körülményei, az elkövetés egyedi sajátosságai jelentik, amelyek büntetőjogi értékelése során figyelemmel kell lenni az adott ügy történéseinek egész folyamatára.

c) Megnyílik a védekezés joga, ha a történeti tényekből arra lehet következtetést vonni, hogy a támadó részéről kilátásba helyezett jogtalan támadás azonnali megkezdé-

²⁹ Ennek fontosságát kiemelte már *Degré Lajos* is. Lásd fentebb a III. 1. pontnál írtakat. Utalt e kérdés jelentőségére korábban egyik döntésében a Kir. Curia is: „Annak megállapítása, hogy a veszély közvetlen-e vagy nem, a megtámadottnak alanyi felfogására is vezethető vissza, ámde ez az egyéni felfogás bíróság csak akkor fogadható el, ha azok a tények és körülmények, amelyek valóknak elfogadtattak, az egyéni megbírálásnak vitatott mértékét támogatják is.” Kir. Curia 9373/1905. (1905. november 2.)

³⁰ BH 1995. 685.

³¹ Kúria 4/2013. BJE. 1. pont 3. bek.

sével (vagy korábbi intézett támadás esetén, annak folytatásával) kell számolni, és a védekezés elmulasztása esetén a támadott jogi tárgy sérelme következne be.

d) A közvetlenül fenyegető szituációnak objektíve kell fennállnia, így a védekezésnek a támadás kifejlődésével kapcsolatos egyéni meggyőződése, szubjektív szempontja a jogos védelem szempontjából figyelmen kívül marad; értékelésére legfeljebb a tévedés körében (putatív jogos védelem) kerülhet sor [Btk. 20. § (2) bek.].

IV. A védekezési jog létrejöttének sui generis esete: a megelőző jogos védelem

1. A jogintézmény normaszövegből kikövetkeztethető rendeltetése

A megelőző jogos védelem szabályai a védekezési jog kialakulásának *sui generis* esetét jelentik. A Btk. 21. §-a alapján ugyanis az elhárítási lehetőség már akkor megnyílik, amikor még nincs sem intézett, sem közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, és a telepített védelmi eszköz útján gyakorolt védekezés akkor realizálódik, amikor már az elhárító személy nincs jelen. A rendelkezés kodifikálása (2009) előtti ítélkezési gyakorlat az ilyen típusú biztonsági-megelőző intézkedéseket nem találta a jogos védelem általános szabályai körében értékelhetőnek.³² Jóllehet az elmúlt évtized végére – a közbiztonság tartós romlása, a vagyon elleni bűncselekmények érzékelhető elszaporodása miatt – éppen a védekezési jog ezirányú kiszélesítésére vonatkozó társadalmi elvárás fogalmazódott meg. Mindez összességében arra szorította a jogalkotót, hogy a – joggyakorlat keltette – „hézagot” jogalkotással orvosolja. Ennek eredménye lett az 1978. évi Btk. 29/A. §-ban, és a hatályos büntetőkódex 21. §-ban meghatározott rendelkezés. Ezzel az eszmefuttatással egyébként egybeesengenek a már egy korábbi tanulmányomban kifejtett, e speciális szabály *ratio legis*-ével kapcsolatban tett megjegyzéseim is: a megelőző jogos védelem feltételezett törvényi célja egyes individuális jogi tárgyak szélesebb körű oltalmazásának biztosítása, és törvénybe iktatásával tulajdonképpen a *kiemelkedő érdekek védelme elvének* magyar büntetőjogban való megjelenése figyelhető meg.³³

2. A szabályozási szükségszerűség kritikája

Az objektív teleologikus interpretáció a már hatályban lévő normaszövegből vezeti le a jogintézmény célját, nem feladata tehát a kodifikáció tényleges szükségességét – így például a jogalkotás indokál szolgáltató jogalkalmazói praxis helytállóságát – elemezni.

³² Lásd BH 1995. 685. Erre kifejezetten utalt a 2009. évi novella miniszteri indokolása is. Lásd a 2009. évi novella 5. §-hoz írtakat. *Mészáros Ádám Zoltán* arra további szempontra is felhívja a figyelmet, hogy a gyakorlat még (az elkövető javára szóló) analógia alkalmazása útján sem kívánta alkalmazni a jogos védelem rendelkezéseit. *MÉSZÁROS ÁDÁM ZOLTÁN: A védelmi eszközök aktuális kérdései – külföldi kitekintéssel. Magyar Jog 2015/7-8, 466. p.*

³³ Lásd GÁL ANDOR: *A jogos védelem ratio legis-e alkotmánykonform értelmezésben*. In: Balogh Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről. Tanulmányok a Szegei Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016. 419–420. pp.*

A következőkben kifejtendő kritikai megjegyzéseim tehát nem érintik a fentiekben ki-munkált értelmezési eredményeket.

A jogalkotói beavatkozás alapját adó, még az 1978. évi Btk.-hoz kötődően kialakult ítélkezési gyakorlat álláspontom szerint téves, és az előzetesen telepített óvó berendezések által kifejtett elhárító cselekmények jogellenessége a jogos védelem általános szabályai szerint is kizárható lett volna. Ezen értelmezés elfogadása esetén megkérdőjelezhetővé válhat a fentiekben megállapított szabályozási cél önállósága, és ezen keresztül a megelőző jogos védelem törvénybe iktatásának indokoltsága is. Az általam (is) képviselt álláspont a korábbi jogirodalomban széleskörű támogatást élvezett, érdemes tehát a mellette szóló egyes érveket részletesen is ismertetni, annál is inkább, mivel több neves szerző okfejtése kifejezetten meggyőző.

Angyal Pál szerint:

„[...] a jövőben fenyegető támadásból származható sérelem megelőzésének céljából alkalmazott védelmi intézkedés (ú.n. önműködő védelmi készülék, Selbstgeschoss, pl. önműködő fegyver, farkasverem, csapda, mérges eb), amennyiben csupán a támadás idején hat, s hatékonysága nem lépi túl a jogos védelem határait: jogsérelem okozása esetében nem zárja ki a Btk. 79. § alkalmazhatóságát, mert attól senki sem lehet eltiltva, hogy a – bárcsak távolról fenyegető – támadásokkal szemben magát felvértezze s a támadás elhárítására vagy kivédésére előkészületeket tegyen. Arra viszont nincs jogszabály, hogy a védekezőnek a támadás és illetőleg a védekezés pillanatában személyesen kell jelen lennie, következésképp ha a védelmi készülék oly időben működik, amikor a támadás már közvetlenül fenyeget, vagy épen kezdetét vette s a szükségesség keretein belül marad: a jogos védelem fennforog.”³⁴

Edvi is felteszi az általam vizsgált kérdést, amelyet *Angyal Pállal* egyezően válaszol meg:

„[...] vajjon a bekövetkező támadás, pl. a lakásba való betörés ellen alkalmazott óvóintézkedések (pl. farkasverem, függő súlyok, automatikus fegyver) a jogos védelem körébe vonhatók-e. E kérdésre igennel válaszolhatunk abban az esetben, ha az illető óvóeszköz a támadás pillanatában működik, mert ekkor a személy vagy vagyon ellen irányított közvetlen támadás, mint fenyegető támadás már bekövetkezett.”³⁵

Monográfiájában hasonló végkövetkeztetésre jut *Degré Lajos* is:

„[...] nincsen jogbeli akadálya annak, hogy az előre elkészített, a támadás időpontjában kiható védelmi berendezkedés által okozott sértés, ha arra nézve különben a jogos védelemnek (a támadás minőségére, a védelem szükséges mértékére és effectusára vonatkozó) lényeges elemei fennforognak, a jogos védelem fogalma alá vonassék.”³⁶

Röviden, de kellően egyértelműen fogalmaz ebben a kérdésben *Schultheisz*:

„Önműködő védelmi berendezés vagy eszköz is alkalmazható, de az ez által ejtett sérelem csak akkor lesz jogszerű, ha a támadót érte és nem terjed túl a szükségesség határán.”³⁷

Részletesebb elemzés körébe vonta e kérdést *Heller Erik*, aki a jogos védelem törvényi szabályai alapján világos következtetéseket vont le:

³⁴ ANGYAL 1920, 402–403. pp.

³⁵ EDVI 1909, 343. p.

³⁶ DEGRÉ 1910, 348–349. pp.

³⁷ SCHULTHEISZ 1948, 41. p. Ezzel szinte szó szerint egybevágo álláspontot képvisel még VÁMBÉRY RUSZTEM: *Büntetőjog*. Grill, Budapest, 1913. 227. p.; HACKER ERVIN: *A magyar büntetőjog tankönyve. Általános rész*. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1936. 155. p.

„A támadásnak önműködő eszközzel való elhárítása annyiban különbözik a személyes ellenszegülés esetétől, hogy 1. a védekező a támadás elhárításának időpontjában nincs jelen; 2. a támadással szemben való ellenállás már előre biztosítva van; mégpedig 3. nem egy megkezdett, ill. közvetlenül fenyegető, hanem csupán esetleg bekövetkező támadás ellen. Minthogy egyik különleges vonás sem olyan, amely a törvénynek a védelem jogosságához megkívánt feltételével ellenkezne, ezt a különleges támadáselhárítási módot jogos védelemnek lehet elismerni.”³⁸

Székelly János is a jogos védelem általános szabályai alapján elbírálandónak tekinti a védőberendezések útján kifejtett elhárítást, sőt a szerző ennél is továbbmegy akkor, amikor az ilyen típusú védekezést a személyesen realizálnál előnyösebbnek is tekinti:

„Nézetem szerint az előzetes védőintézkedések, elhárító berendezések útján gyakorolt jogos védelemnek sincsen egyéb korlátja, mint a jogos védelemnek általában. Ebben a körben is szükséges a jogos védelmi helyzet fennállása, a biztonságos elhárításhoz előreláthatóan szükséges maximumot meg nem haladó mértéknek a betartása, és a kívülről állók biztonságának a garantálása. A jogos védelmi helyzethez fűződő időszerúségi követelmény védőberendezés alkalmazásánál még jobban biztosítható, mint egyébként. A készülék nem képzeli, nem ijed meg, nem hatnak rá a félelem vagy a bosszú érzelmek. Technikai meghibásodására kétségtelenül van lehetőség, de az ebből esetleg származó veszély a szubjektivitás veszélyeinél nem nagyobb, hanem kisebb.”³⁹

A 2009. évi novella hatálybalépése előtt az újabb irodalomban ezt az értelmezést követte Ujvári Ákos is:

„A védelmi berendezések útján gyakorolt jogos védelemnek nincsenek törvényben meghatározott többletfeltételei az általában gyakorolt jogos védelemhez képest. [...] mindenképpen elvetendő a jogos védelmi helyzet elutasítása a támadás távoli veszélye címén, abban az esetben, ha az adott személy magatartása csupán arra irányul, hogy az őt későbbiekben közvetlenül fenyegető támadások elhárítására felkészüljön. [...] Ezzel a magatartásával a későbbi jogszerű (mert már közvetlen fenyegetés alatti!) védekezése reális lehetőségét teremti meg. Erőt erőszakkal szemben csak akkor fog alkalmazni, ha az illetéktelen személy magatartása legalább jogtalan támadással való közvetlen fenyegetés stádiumába lép.”⁴⁰

A részletesen ismertetett jogirodalmi véleményeket plauzibilisnek tartom. A jogos védelem általános szabálya nem tartalmaz utalást az elhárító cselekmény személyes gyakorlására nézve. A jogos védelmi helyzet kialakulásának törvényi feltétele ugyanis kizárólag a jogtárgy ellen intézett vagy azt közvetlenül fenyegető jogtalan támadás fennállta. Amennyiben ilyen támadás adott, a *ius defensionis* attól függetlenül kialakul, hogy a védekező jelen van-e. Az ezzel ellentétes értelmezés a jogellenességet kizáró ok alkalmazási körét nyilvánvalóan leszűkíti, ami alkotmányosan nem megengedhető.

Ennek az elhárítási módnak a sajátosságát valójában az akadályt létesítő személy *kockázatvállalása* adja. Ahogy a 21. §-hoz kapcsolódó miniszteri indokolás is rámutat: „A megelőző jogos védelem során azonban maga a védekező is kockázatot vállal. Nem

³⁸ HELLER ERIK: *A magyar büntetőjog általános tanai (rövidített tankönyv)*. Szent István Társulat, Szeged, 1937. 86. p.

³⁹ SZÉKELY 1983, 286. p.

⁴⁰ UJVÁRI ÁKOS: *Adalékok a jogos védelem és védelmi berendezések viszonyának értelmezéséhez*. Jogelméleti Szemle 2002/1.

zárható ki ugyanis az, hogy a jogtalan támadás végül nem következik be, ám az annak eshetőségére történő védekező felkészülés mégis büntetőjogilag tilalmazott eredményre vezet. Jogtalan támadás hiányában a megelőző jogos védelem e kockázatát a védekezőnek kell viselnie. Ezért a törvény a megelőző védekezés büntetlenségét kizárólag jogtalan támadás tényleges bekövetkezése esetére szorítja.⁴¹ A vétlen személyek sértése azonban megelőzhető lehet, és a kockázat minimalizálható, ha az érintett körülmények között eljárva a védelmi berendezésre vonatkozó tájékoztatásokat tesz közzé. Erre utal egyébként a jelenleg hatályban lévő törvényi rendelkezés is („a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet”).

A kifejtettek fényében az a következtetés vonható le, hogy a megelőző jogos védelem kodifikálása jogtárgyvédelmi szempontból szükségtelen volt, ami hozzájárul a jogintézmény túlszabályozásához.⁴² A pozitív jogba iktatott rendelkezésnek ugyanis *önálló* szabályozási célja nem mutatható ki, mivel a releváns életbeli történéseket érintően joghézag valójában nem létezik, a kiemelkedő érdekek oltalmazása a jogos védelem eredeti szabályain keresztül is biztosítható. A fennálló joghelyzet azonban megköveteli a vonatkozó általános részi tényállások egymáshoz való viszonyának vizsgálatát.

3. Elhatárolási kérdések

A Kúria szerint a megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) és a jogos védelem általános szabályai [Btk. 22. § (1) bek.] közötti megkülönböztetés alapját a védekező *személyes jelenléte* adja.⁴³ Kiemelendő, hogy az elhatárolás szükségessége kizárólag a saját vagy a más személye, javai elleni jogtalan támadás esetén merül fel, hiszen a Btk. 21. §-a a közérdek védelmére való utalást nem tartalmazza. Így véleményem szerint az, aki például természetkárosítás megelőzése céljából – közérdek megóvása végett – telepített védelmi eszközzel okoz sérelmet,⁴⁴ nem a megelőző jogos védelem, hanem a jogos védelem általános szabályai szerint mentesülhet a felelősség alól.

A Kúria kiindulópontja alapvetően helytálló, mert a megelőző jogos védelem specialitását⁴⁵ éppen az a körülmény adja, hogy a jogtalan támadás kivédése egy célzatosan előre telepített védelmi eszközzel történik, amely alkalmazására azért volt szükség, mert ennek hiányában a védekezőnek az elhárításra ténylegesen nem lenne lehetősége. Ilyen esetekben tehát az elhárító ténylegesen nincs abban a helyzetben, hogy személyesen védekezhesen. A speciális viszony azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy a megelőző jogos védelem feltételei hiányában a jogellenesség az általánosabb rendelkezés útján – egyfajta szubszidiárius megoldásként – kizárható lenne. A 21. §-ban rögzített kritériumok ugyanis nagyrészt a 22. §-ban megfogalmazott feltételeknek megfeleltethetőek: a védelem csak a jogtalan támadóval szemben jogos, míg a sérelemokozás megelőzését

⁴¹ Lásd Btk. 21. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás.

⁴² A jogos védelem szabályozásának „szétforgácsolódásáról” szól MÉSÁROS 2015, 466. p.

⁴³ Kúria 4/2013. BJE I/3.

⁴⁴ A példát említi MÉSÁROS 2015, 467.

⁴⁵ Álláspontom szerint, ha a megelőző jogos védelem feltételei fennállnak, a Btk. 21. §-t mint speciális rendelkezést kell alkalmazni, és az a 22. §-hoz képest hátrébe nem léphet. Ellentétesen KARSAI 2013, 86. p.

célzó, adott helyzetben elvárható intézkedések a szükségességgel hozhatók összefüggésbe. Az élet kioltásának tilalma pedig ugyan a 22. §-ból kifejezetten nem vezethető le, de az következik az EJEE 2. cikkéből. A hazánkra is kötelező nemzetközi egyezmény szerint ugyanis az élet elvétele csak személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében engedhető meg. A biztosító berendezések előzetes telepítésére – mivel az elhárító személy nincs is jelen – pedig értelemszerűen javak megóvása végett kerül sor,⁴⁶ amelyek a támadó életének kioltásával nem védhetőek.

Szükséges a Kúria értelmezését továbbá azzal kiegészíteni, hogy akkor is a Btk. 21. §-a alkalmazandó, ha a védekező ugyan jelen van, de az elhárításra az adott körülmények között reális lehetősége nincs. Példával megvilágítva: annak a teraszon tartózkodó és éppen újságot olvasó üdülőtulajdonos esetében is a megelőző jogos védelemre irányadó rendelkezéseket kell alkalmazni, aki a kertbe jogtalanul behatoló tolvaj cselekményét – élet kioltására nem alkalmas erősségű – árammal ellátott, előzetesen telepített kerítés segítségével hárítja el. Ennek kimondása azért bír meghatározó jelentőséggel, mert a megelőző jogos védelem szabályai – az elhárítás mértékének szemszögéből nézve – a jogos védelem általános rendelkezéseihez képest *in abstracto* kedvezőbbek. A Btk. 21. §-a esetében ugyanis a jogtalan támadással szembeni elhárításnak csupán egyetlen (mennyiségi) korlátja van: a támadó élete kioltásának tilalma. Ezzel szemben, a Btk. 22. § (1) bekezdésének alkalmazásakor – tekintettel a Btk. 22. § (3) bekezdésére – meg kell felelni a szükségesség mértékére épülő kritériumnak, amely *in concreto* nemcsak az élet kioltását, hanem a testi sértés okozását is meg nem engedhetővé teheti.

A jogegységi tanács a két jogintézmény normaszövegének összevetésekor elmulasztotta annak vizsgálatát, hogy a megelőző jogos védelem esetén a törvény csupán a „mások” kitélt tartalmazza. Ebből adódóan a Btk. 22. § (1) bekezdésére figyelemmel – ahol a „más vagy mások” szövegrész szerepel –, *a contrario* az a következtetés vonható le, hogy a megelőző jogos védelem nem vehető igénybe egyetlen (más) személy oltalma érdekében. Ez a logikai következtetés a Btk. 21. §-ban szabályozott jogintézmény céljával azonban nyilvánvalóan nem egyeztethető össze, maga a jogalkotó pedig vélhetően nem kívánta szűkíteni a büntetési akadály hatókörét. Erre tekintettel a jövőben szükségesnek tartom beleérteni a megelőző jogos védelem szabályaiba a „más” érdekében kifejtett védelmi cselekményt is, figyelemmel arra is, hogy ez a jogalkalmazási megoldás – mivel a büntetési akadályra nézve extenzív jellegű – nem sérti a *nullum crimen sine lege* alapelvet.

4. A jogalkotói beavatkozás következményei

Az elhatárolási ismérvek fényében érdemes megvizsgálni, hogy a jogos védelem általános szabályával összevetésben a preventív védelem mennyiben rendelkezik önálló hatókörrel.

1. Arra már utaltam a fentiekben, hogy a Btk. 21. §-a nem tartalmaz a szükségesség mértékére vonatkozó kitélt, és az elhárításnak ebből a szempontból egyetlen korlátja

⁴⁶ Megjegyezhető, hogy az óvó berendezés kivételesen személyre irányuló támadás ellen is reagálhat, amennyiben a megtámadott nem azonos az akadályt telepítő személlyel. Ebben – a nem nagy gyakorlati relevanciával bíró – esetben a jogos védelem általános szabálya legalizálhatja akár egy ölési cselekményt is, míg arra a megelőző jogos védelem szabályai alapján egyáltalán nem kerülhetne sor. Ezen esetkör fontosságát emeli ki MÉSZÁROS 2015, 467–468. pp.

van: az alkalmazott eszköz az *élet kioltására nem lehet alkalmas*. Ennek megfelelően a szükségesség mértékére vonatkozó tesztet a jogalkalmazónak nem kell végeznie, viszont mindenképpen vizsgálnia kell az élet kioltására való alkalmasságot. Előbbi tényező a védekező számára adott esetben kedvezőbb elbírálást tehet lehetővé, ami önálló jelentőséget kölcsönözhet ennek a jogintézménynek.

Ezt a képet azonban árnyalja az élet kioltására való alkalmasság vizsgálatának követelménye, amelyben való állásfoglalás gyakran nem könnyű, sőt e kitétel valójában jelentős jogbizonytalanságot is hordoz magában. Jóllehet, e fogalomhasználat a büntetőjogban nem ismeretlen, hiszen az a felfegyverkezve elkövetés definíciójának már az 1978. évi Btk. hatálya alatt is része volt [1978. évi Btk. 137. § 4. b) pont; Btk. 459. § (1) bek. 6. pont], azonban egzakt meghatározásával mind korábbi és a hatályos törvényszöveg, mind pedig a joggyakorlat adós. Ez talán nem is véletlen, *Mészáros Ádám* találó megfogalmazása szerint: „megfelelő» használat mellett szinte bármi lehet az emberi élet kioltására alkalmas.”⁴⁷ Ez megállapítás pedig a megelőző jogos védelem relációjában is igaz. Így például *Mészáros Ádám Zoltán* szerint értelmezési probléma merülhet fel, ha a berendezés természetéből közvetlenül az élet kioltására való képesség nem vezethető le, hanem az csak a jogtalan támadás *egyedi sajátosságaira* figyelemmel vezet el a halál okozásához.⁴⁸ Ehhez kapcsolódóan találóan fogalmaz BLASKÓ Béla: „Márpedig más okozhatja például a halálát a hatéves paradicsomot lopó gyereknek és más a 120 kilós kazánfűtőnek; ha villamos árammal védekeznek, a villanszerelőnek, illetve a szívritmus-szabályozót viselő postai kézbesítőnek etc., etc.”⁴⁹

Láthatjuk tehát, hogy az ölésre való alkalmasság ugyan alapvetően objektív kritérium, megítélését azonban nagyban befolyásolhatják a támadás/támadó egyedi jellemzői.⁵⁰ Ez jelenti a megelőző jogos védelem gyakorlásában rejlő valódi kockázatot.⁵¹ Ezzel összefüggésben a szerző helytálló következtetést von le: „[...] a jogintézmény hazai szabályozása azon túl, hogy az élet és vagyonvédelem elé szinte alkalmazhatatlan korlátot emel, egy olyan kockázat vagy veszélyközösséget is létrehoz, amelyben a védekezők és az ártatlanok is méltánytalan helyzetbe kerülnek.”⁵²

Nem véletlen, hogy e méltánytalan szituáció kompenzálására a bíróságok a büntetőjog eszközrendszerének felhasználásával maguk is törekednek. A kutatásom során talált ügyekben, ahol a 21. § alkalmazhatósága egyáltalán felmerült, a törvényi feltételek maradéktalanul nem teljesültek, így a bíróságok a védekező bűnösségét vagy megállapított-

⁴⁷ MÉSZÁROS ÁDÁM: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. 97. p.

⁴⁸ MÉSZÁROS 2015, 467. p.

⁴⁹ BLASKÓ BÉLA: *A jogos védelem (21-22. §)*. In: POLT PÉTER (főszerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. Opten, Budapest, 2016. 136. p.

⁵⁰ Elegendő ehelyütt példaként az időjárási viszonyokat említeni: áram alá helyezett kerítéssel való védekezés választása esetén jóval nagyobb áramerősség haladhat át a támadó testén, ha nedves, mintha száraz bőrrel érinti meg az óvó berendezést. Erre kifejezetten utal a Miskolci Törvényszék 10.B.1868/2011/50. sz. ítéletének indokolásában.

⁵¹ Nem vitathatóan kockázatot jelenthet az a körülmény is, hogy a berendezés környezetében tartózkodó véttlen személyek is sérülést szenvedhetnek. Ez a rizikó azonban hatékony intézkedések megtételével minimalizálható.

⁵² MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 468.

ták,⁵³ vagy alternatív megoldással élve, a felelősséget más büntethetőségi akadályra hivatkozással zárták ki, illetve enyhítették azt. Utóbbi esetekben az elhárító javára az élet kioltására alkalmasságban való tévedést írták, ezáltal a szándékos bűnösség kimondására nem kerülhetett sor.⁵⁴ Megállapítható, hogy az élet kioltására való alkalmasság törvényi megkövetelése a preventív jogos védelem gyakorlati alkalmazhatóságát kivételessé teszi. Ebből fakadóan a jogalkalmazó annak érdekében, hogy az elhárító cselekményét méltányosan ítélhesse meg, „büntetőjogi ügyeskedésre” kényszerül. Ennek eredménye pedig az, hogy a felelősség kizárására vagy enyhítésére a bűnösség síkján kerül sor.

2. A megelőző jogos védelmet *önálló* jogellenességet kizáró oknak tekinti továbbá *Karsai* azért is, mert alkalmas lehet az eshetőleges szándékkal elkövetett élet, testi épség, egészség elleni bűncselekmény kísérlete jogellenességének kizárására azokban az esetekben, ha a támadó már vagy még nincs is a védelmi berendezés hatókörében (nem rá fókuszálódik tehát a védekezés), de az mégis működésbe lép.⁵⁵ A kiinduló gondolatot helyesnek tartom, szükséges azonban annyi megszorítást tenni, hogy az emberölés kísérleteként minősülő cselekmény jogellenessége ily módon nem zárható ki. Ahhoz, hogy az elhárító cselekmény emberölés kísérletének minősülhessen, ölési szándék fennálltára van szükség. Ilyen elkövetői tudattartalomra a töretlen bírói gyakorlat szerint tárgyi és alanyi tényezők alapján lehet visszakövetkeztetni.⁵⁶ Ha az elkövető az elkövetési magatartás realizálásakor nincs is jelen, értelemszerű, hogy főként a tárgyi kritériumok determinálják a szándékosság kérdésében való állásfoglalást. Ilyen tényezők között tartja számon a Kúria az elkövetés konkrét eszközét és módját.⁵⁷ Márpedig, ha az alkalmazott berendezés mint az elkövetés eszköze nem alkalmas élet kioltására, akkor – egyéb tényező hiányában – nem fog a védekezés emberölésnek minősülni, míg ha alkalmas, akkor a cselekmény emberölés büntettének kísérletét valósíthatja meg, kizárva egyúttal a megelőző jogos védelem felhívásának lehetőségét. Az emberölés kísérleteként minősülő elhárítás esetén tehát a Btk. 21. §-a általában nem alkalmazható. Ezek alapján *Karsai* megállapítása csak a legfeljebb testi sértésnek minősülő cselekmények kapcsán foghat helyt, ezek esetében ugyanis az eszköz veszélyessége limitált: az élet elvételére nem alkalmas.

5. Következtetések

A megelőző jogos védelem szabályozását a jogos védelmi helyzet kialakulásának *sui generis* eseteként fogtam fel. Elemzésem végén az alábbi összegző konklúziók levonását tartom szükségesnek:

⁵³ Erre lásd pl. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 9.B.497/2010/29.; Debreceni Ítéletábla Bf.II.745/2011/10.

⁵⁴ Lásd Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 12. B. 700/2010/27.; Debreceni Ítéletábla Bf.I.91/2011/6. Jogirodalmi elemzésére lásd KARSAI KRISZTINA: *Az uborka tolvaj feláldozható avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélkezés.* In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére.* PTE-ÁJK, Pécs, 2011. 349. p.

⁵⁵ KARSAI 2013, 86. p.

⁵⁶ Lásd Kúria 3/2013. BJE I/2.

⁵⁷ Uo.

-
- A jogintézmény törvénybe iktatása jogtárgyvédelmi szempontból nem indokolható, mivel a törvényi rendelkezés által lefedett védekezési szituációk a jogos védelem általános szabálya alá is szubszumálhatók lennének.
 - A megelőző jogos védelemnek *önálló* szabályozási célja nincs, az ugyanis korrelál a jogos védelem általános *ratio legis*ével.
 - A kialakult joghelyzetben a Btk. 21. §-a a 22. §-hoz képest speciális rendelkezés.
 - A két törvényhely közötti elhatárolás alapját a védekező személyes jelenléte adja.
 - A megelőző jogos védelem *önálló hatóköre* a szükségesség mértékének körében lehet, mivel a Btk. 21. §-a a védekezés korlátjaként csupán egyetlen feltételt támaszt: az eszköz élet kioltására nem lehet alkalmas.
 - Az élet kioltására való alkalmasság nem tisztán objektív kritérium, megítélése ugyanis nagyban függ a támadás/támadó egyedi sajátosságaitól is. Ebből fakadóan a védekezési jog gyakorlása elé támasztott feltétel teljesülése előre nem kiszámítható. Mindez jogbizonytalanságot hordoz magában, ami alkotmányosan aggályos.
 - A kiszámíthatatlan, adott esetben nehezen is teljesíthető törvényi kritériumokra figyelemmel a megelőző jogos védelemnek kialakult ítélkezési gyakorlata nincs. Az eddig releváns ügyekben a bíróságok a tévedés szabályainak érvényre juttatásával kívánták a kockázatot vállaló elhárító cselekményét méltányosan megítélni.